

és a romanit, közülük a jiddist és a romanit elemzi részletesen. A cigány népcsoportok két- vagy többnyelvűek. Nyelvi helyzetük megvilágításához Heltai Jánost mint a kritikai szociolingvisztika képviselőjét idézi, aki a heteroglosszia, a nyelvi szuperdiverzitás és a tranzlingválás fogalmi hármasságában látja a cigány népek nyelvi helyzetének, nyelvhasználatának meghatározását (223–224).

A jiddis esetében hangsúlyozza a diglossziás helyzetet, amely a beszélt népnyelv és az írott szent nyelv funkcionális elkülönülésének következményeként alakult ki (229). A nyelvközösség története meghatározó a nyelvi helyzet alakulásában: a vándorlások, a letelepedések, a pogromok előli menekülés és a genocídium, majd pedig a túlélést biztosító asszimiláció határozta meg történetüket (233). A jiddisnek, ennek a területfüggetlen, veszélyeztetett nyelvnek a létezése azt bizonyítja, hogy minden nyelvnek adva van a lehetőség arra, hogy ne csak népnyelvként, hanem más nyelvi helyzetekben is funkcionáljon, ellássa azokat a feladatokat, amelyek a nyelvi megmaradáshoz elengedhetetlenek. Csak bízni lehet abban, hogy e nyelvek beszélőközösségeinek belső vitalitása elég erős a nyelvmegtartáshoz, s legalább lassítja az asszimilációt, ha visszafordítani már nem is tudja.

Nádor Orsolya új monográfiáját, ezt az igényesen megírt, biztos, pontos szakmai ismeretekkel megszerkesztett kiadványt melegen ajánlom minden érdeklődőnek: a felsőoktatásban tanulóknak, nyelvészeknek és nem nyelvészeknek, a történelem, a politika, a kultúrtörténet tudóinak, a szakmai ismereteiket, világlátásukat gyarapítani akaróknak egyaránt. Igazán értékes és fölöttébb érdekes olvasmány. Győződjenek meg róla minél hamarabb!

IRODALOM

A regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája (2004). Az Európa Tanács Információs és Dokumentációs Központja.

- Crystal, D. (2003). *A nyelv enciklopédiája*. Osiris.
- Jones, M. P. (2013). *Endangered Languages and Linguistic Diversity in The European Union*. European Parliament. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/495851/IPOL-CULT_NT\(2013\)495851_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/495851/IPOL-CULT_NT(2013)495851_EN.pdf) (2024. 12. 17.)
- Kloss, H. (1967). Abstand Languages' und 'Ausbau Languages. *Antropological Linguistics*, 9(7), 29–41.

Kolláth Anna

M. Pintér Tibor

A bibliafordítás tudománya. Bibliafordításról nyelvész szemmel

Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó – Hermeneutikai Kutatóközpont. 2023, 222 p.
ISBN 978-963-646-065-5

M. Pintér Tibor *A bibliafordítás tudománya. Bibliafordításról nyelvész szemmel* című könyve 2023-ban jelent meg a Károli Gáspár Református Egyetem, a L'Harmattan Kiadó és a Hermeneutikai Kutatóközpont gondozásában Budapesten. A kötet a *Hermeneutikai Füzetek* című sorozat 47. kiadványa, melynek sorozatszerkesztője Fabiny Tibor, a KRE BTK egyetemi tanára és a Hermeneutikai Kutatóközpont vezetője.

A szerző, M. Pintér Tibor a Károli Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének docense, számos kutatócsoport tagja és vezetője, többek között a Hermeneutikai Kutatóközpont Intézet Egységes Bibliaolvasó (EBO) Kutatócsoportját is vezette 2022-2024 közt. E tevékenységéhez szorosan kapcsolódik a bibliafordítások ismerete, feldolgozása és összehasonlítása. A most bemutatott mű is a bibliafordításokról szól, az elméleti nyelvészet oldaláról megközelítve azokat. Ahogyan azt a kötet előszavában maga a szerző is írja,

bibliafordításban eddig még nem vett részt, azonban évek óta gyakorló fordító, valamint oktatási-kutatási területének jelentős része érinti a szakfordítást.

A könyv kétszázhuszonkét oldalas, és tíz nyelvészeti tanulmányt tartalmaz a magyar nyelvű bibliafordítások elemzéséről. Többségük már korábban megjelent, néhányat azonban most közöl először a szerző. (A kötet utolsó két oldalán megtaláljuk a már publikált tanulmányok eredeti megjelenési helyét.) Közös pontja tehát a tanulmányoknak a magyar nyelvű bibliafordítások elemzése, és a különböző fordítások háttérében meghúzódó elméletek alapos, részletes bemutatása. A kötet egyik erőssége emellett az, hogy az általános elméleti oldal ismertetése után a magyar nyelvű fordítások nyelvtechnológiai feldolgozottságát is megismerhetjük. A szerző jó ismerője a nyelvtechnológia, valamint a digitális bölcsészet eszköztárának és alkalmazási területeinek a fordításkutatásban.

Az első tanulmány *A bibliafordítás sajátosságai a fordítástudomány tükrében* címet viseli, és áttekintést nyújt a bibliafordításhoz kapcsolódó fordítástudományi kérdésekről, egyrészt történeti keretbe ágyazva azokat, másrészt bemutatva speciális vetületeiket. A szerző hangsúlyozza, hogy a szakrális szövegek fontos szerepet töltek be a fordítástudomány történeti fejlődésében, majd bemutatja e szövegek fordítási problémáit, melyek részben azonosak a bibliafordítás során tapasztalt sajátosságokkal, részben azonban különböznek azoktól. A bibliafordítás négy nagy korszakának vázlatos ismertetése után a bibliafordítás alapvető kategóriáinak tisztázása következik. Ebben a részben számos alapfogalmat jár körül a szerző, a *konkordáns fordítástól* kezdve a *formális és dinamikus ekvivalencián* át a *nyelvi formalizmusig*, melyeknek jelentését és a bibliafordításban betöltött szerepüket a további tanulmányokban részletesebben is kifejti. E bevezető tanulmány fő erénye, hogy nagyon sok alapkérdést érint, melyek a bibliafordí-

tások kapcsán felmerülnek. Hangsúlyozza, hogy a Biblia olyan szakszövegnek tekinthető, melynél nemcsak a lexikális jelentést kell ismernie a fordítónak, hanem éppoly fontos a kulturális háttértudás, az esztétikum, és a stílus által közvetített kulturális és eszmei tartalom is. Mindezek nyelvi formába öntése nagy kihívást jelent a mindenkori bibliafordítók számára.

Az *Utak a bibliafordításban* című, második tanulmányban találunk néhány olyan gondolatot is, melyek már ismerősen csengenek az előző részből. Itt azonban részletesebb leírást kapunk például a bibliafordítás négy nagy korszakáról. Az első „nagy korszaknak” (33) nevezett időszak körülbelül Kr. e. 200-tól a Kr. u. 4. századig tartott, ebből az időszakból olyan korai bibliafordítások származnak, mint például a héber szövegekből fordított arámi nyelvű tárgumok, vagy az úgynevezett pesitták, a szír fordítások. A második nagy korszak körülbelül a Kr. u. 4. századtól egészen Kr. után a 16. századig tartott, ezt a korszakot a latin nyelvű bibliafordítások jellemezték, melyek közül Szent Jeromos *Vulgatá*-ja a legismertebb. A harmadik nagy korszak „a reformáció eszmei áramlatai által indított korszak volt” (34), és a 16. századtól a 20. század közepéig tartott. Ezekben az évszázadokban számos európai nemzet saját nyelvére fordították a Bibliát, többek között magyar nyelvre is. A negyedik nagy korszak a 20. század közepén indult, és napjainkig tart. A fordítástudomány ebben az időszakban vált önálló tudományággá, s ezzel együtt megújult a bibliafordítások módszertana is. Sok új nyelvre fordították a Bibliát az elmúlt évtizedekben, „[e]gyes kimutatások szerint a kereszténység kezdete óta mintegy 2500 nyelven olvasható részben vagy egészében a Biblia” (36). Emellett számos újrafordítás, revízió és kritikai kiadás lát napvilágot különböző nyelveken.

A bibliafordítás nagy korszakainak bemutatása után a bibliafordításhoz szorosan kapcsolódó elméletek bemutatása következik. A

szerző hangsúlyozza, hogy az elmúlt kétezer év során a bibliafordításokat meghatározó fordítói stratégiák és célok alapvetően egy kontinuum két végpontja között helyezkedtek el. Egyik végpontra a formaorientált fordítói megközelítést (*formális ekvivalencia*), a másikon pedig a jelentésközelítő, parafrázáló fordításokat (*dinamikus*, majd később *funkcionális ekvivalencia*) találjuk. A 20. században két nagy elméleti fordulat bekövetkezése formálta a fordítók bibliafordításokhoz való hozzáállását. Az egyik a Eugene A. Nida nevéhez fűződő dinamikus – majd később funkcionális – ekvivalencián alapuló modell kidolgozása volt, mely az olvasót helyezi a középpontba, alapját pedig a *természetesség*, *érthetőség* és a *hűségesség* képezi, és inkább preskriptív jellegűnek tekinthető.

A Nida elméletét ért kritikák ismertetése után következik a második részletesen tárgyalt elmélet, az Ernst August Gutt nevével fémjelzett relevanciaelmélet bemutatása. Ez már egy deskriptív szemléletet képviselő fordítási modell, melyben szintén fontos figyelembe venni az olvasót és annak háttértudását, a fő cél azonban a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg közötti optimális hasonlóság elérése. Gutt elmélete után a Skopos-elmélet rövid ismertetésére vállalkozik a szerző, melynél a fő cél, hogy a fordítás által létrehozott szöveg betöltse funkcióját a célnyelvi társadalomban. Végül a szerző arra a következtetésre jut, hogy a „Biblia fordításához nem vezet királyi út...” (42). Ez a gondolat többször is megismétlődik a későbbi tanulmányokban, kiegészülve a szerző azon véleményével, mely szerint a változatos fordításelméletek alapján születő különféle bibliafordítások léte több szempontból is erény. Erre a gondolatra a későbbiekben még visszatérünk, mivel a tanulmányok jelentős részében feltűnik, és meglátásom szerint a könyv egyik fő üzenete.

A követ harmadik tanulmánya a korpusznyelvészet felé fordul, többek között arra a kérdésre keresve választ, hogy a Biblia szö-

vegének elektronikus formában történő tárolása korpusznak tekinthető-e. A *Korpuszok a bibliafordításban mint a lexikológiai vizsgálatok eszközei* című tanulmányban a szerző azt a választ adja erre a kérdésre, hogy az egymás mellé rendezett szövegek önmagukban még nem alkotnak korpuszt, csak abban az esetben, ha azokon annotálást (általános, azaz bibliográfiai és szövegszerkezeti, továbbá grammatikai annotálást) is végeztek. A Biblia szövegének ilyen használata egyelőre még nem terjedt el, de léteznek Bibliát is feldolgozó korpuszok, melyek létrehozóit elsősorban nyelvtchnológiai szempontok vezérelték. Ezek közül hármat ismertet röviden a szerző: a Christos Christodouloupoulos által készített *Massively parallel corpus*-t, a Philip Resnik és kollegái által létrehozott *Parallel Corpus of the "Book of 2000 Tongues"*-t, valamint a bibliafordításhoz használt egyik legismertebb szoftvert, a *Paratext*-et.

Ezután újra a bibliafordítást speciális kérdéseiről olvashatunk, melyeket az előző tanulmányokban már megismerhettünk, majd a befejező részben újra rávilágít a szerző, hogy a jelenleg rendelkezésre álló digitalizált Biblia-szövegek ugyan még nem tekinthetők korpusznak, de a *Paratext* például könnyen korpusszá alakítható, sőt, jelenlegi megjelenésében és az általa nyújtott lehetőségekben is közelít a párhuzamos korpuszok felépítéséhez, így már most is segítséget tud nyújtani például az ekvivalenciák keresésében, vagy konkordanciák készítésében. Ez utóbbi témáról szól a kötet következő, negyedik tanulmánya.

Az *Online bibliaolvasók a szerepe és terminológiai megoldások keresése a bibliai konkordanciakészítésben* című tanulmány fő célja, hogy bemutassa az online Bibliák keresőfunkcióit, valamint a magyar nyelvű bibliafordításokat tartalmazó weboldalak konkordanciakészítéshez szükséges funkcionalitását. A digitális térbe helyezett szövegek kutathatósága könnyebbé tette a Bibliában történő tájékozódást, keresést, így a biblia-

fordítások elemzése, értelmezése egyszerűbbé vált, ami „segítheti a fordítástudomány több területét, akár az egyes fordítási-terminológiai problémák áttekintését, továbbgondolását.” (63)

A szerző e tanulmányában felsorolja és röviden bemutatja azokat az online oldalakat, melyeken magyar bibliafordításokat olvashatunk, vethetünk össze, és egyúttal keresőfunkcióval is rendelkeznek, továbbá lehetővé teszik a valós idejű online konkordanciakészítést: www.abibliamindenkie.hu/keres/uj; szentiras.hu/kereses/search; biblia.hit.hu; biblia.biblia.hu; biblia.szeroczei.hu; polarhome.com/biblia. Egy-egy konkordancia, azaz a Biblia szavainak és azok előfordulási helyeinek listázása sokrétűen felhasználható, használatának fordítástudományi és terminológiai vonzata is van, többek között segíti a fordítót a kontextus megismerésében, a jelentések pontosításában, a szintaktikai információk megértésében, emellett fordításelméleti szempontból fontos szerepe van például a fordítások felekezeti közti megkülönböztetésében, és azon belül például az egyes tulajdonnevek írásának kérdésében is. Egy konkordancia a szakszavak doménorientáltságát mutatja, akár a tipikusan az *Ó-*, vagy tipikusan az *Újszövetségben* előforduló, illetve valamely fordításokat jellemző lexikát vizsgálunk, tehát a terminológiai kutatásokban is felhasználható.

A szerző a tanulmány további részében a Veritas kiadónál megjelent *Újjonnan revideált Károli-fordítás* (ÚRK) 2021-es változatához készülő konkordancia néhány terminológiai megoldását mutatja be. Nagyon érdekes végigkövetni ezt az empirikus kutatást, melyből a szerző – többek között – a következő konklúziót vonja le: „a bibliakonkordancia készítése komplex nyelvi és ezegetikai feladat, [...] a kézi és félautomata megoldások sikert hozhatnak; a tapasztalatok megfelelő implementálása pedig segíthet egy magyar nyelvre írott keresőprogram kifejlesztésében.” (77)

A kötet ötödik tanulmánya is a magyar bibliafordítások olvasását, kutatását támogató webes alkalmazásokkal, bibliaolvasókkal foglalkozik. Az *Online segédletek a magyar nyelvű bibliafordítások olvasásához* című tanulmány a bibliafordítás általános ismérveinek összefoglalása után bemutatja a szöveg-párhuzamosítás nehézségeit. A négy lépésből – a) digitalizálás, b) adattisztítás, c) importálás, d) párhuzamosítás – álló folyamat első lépése inkább technikai, mint filológiai jellegű, ezért csak az utolsó három lépésre tér ki részletesebben a szerző.

Ezután a korpuszokról és a pszeudokorpuszokról esik szó, majd megismerhetjük a konkordancia szó eredeti értelmét is, mely a Biblia bizonyos szavainak és azok lelőhelyeinek ábécérendes listáját jelentette. A tanulmány fő erénye, hogy részletesen bemutat nyolc olyan magyar nyelvű, bibliafordításokat tartalmazó weboldalt (és velük együtt egy bibliafordításokkal foglalkozó könyv függelékét is), melyek továbbfejlesztése – főként további alkalmazások (például statisztikai modulok vagy pontosabb keresést segítő alkalmazások) és források (szótárak, lexikonok) becsatornázása révén – nagyban hozzájárulhatna a kutatók, biblikusok, fordítástudományi szakemberek, illetve hermeneutikával és digitális bölcsészettel foglalkozó szakemberek munkájának megkönnyítéséhez.

A bemutatott weboldalak leírása rendkívül hasznos, gyakorlatias. Az oldalak – és a könyv függeléke – a következő sorrendben szerepelnek a tanulmányban: 1. szentiras.hu; 2. ujszov.hu; 3. biblegateway.com; 4. parallelbible.nytud.hu; 5. biblia.szeroczei.hu; 6. bibles.org; 7. biblia.hit.hu és online-biblia.ro; 8. Fabiny & Pecsuk & Zsengellér (szerk) *Felebarát vagy embertárs. Bibliafordítások és használatuk a mai Magyarországon* című kötet; 9. ebo.kre.hu.

A könyvben szereplő további öt tanulmány a bibliafordítások modern elméleteit ismerteti. A *Funkcionalista megközelítések a magyar nyelvű bibliafordításokban* című

tanulmány nem csak leírja a funkcionista elméleteket, hanem számos példával illusztrálja is az elmélet által sugallt fordítási mód-szerek gyakorlati megvalósulását néhány magyar bibliafordításban. Ez a tanulmány a már korábban kiemelt gondolattal indul: „A magyar nyelvű bibliafordítások számának gazdagsága, az egyes fordítások felekezeti vagy éppen fordításelméleti-, gyakorlati megvalósításokat alkalmazó differenciáltsága erény – erény az olvasók és erény a magyar nyelv számára” (103). Ez a differenciáltság azonban indokolja azt, hogy az egyes fordítások között különbséget tegyünk.

A szerző Szalai András (2019) fordítás-tipológiáját átvéve húsz magyar nyelvű bibliafordítást foglal táblázatba két szempont mentén: 1. hol helyezkedik el az adott fordítás a fordításban alkalmazott megoldások tekintetében a formahű – értelmező tengelyen, 2. hol helyezkedik el az adott fordítás nyelvhasználat szempontjából a régies – modern tengelyen (ld. 1. táblázat, 104).

A tanulmány további részében megismerhetjük a funkcionista elméletet, mely a bibliafordításokkal összefüggésben elsősorban Christiane Nord (2016) nevéhez kötődik, valamint a szkoposz-elméletet, melyet az 1980-as években dolgozott ki Reiss és Vermeer. E tanulmányban az a nagyszerű, hogy a szerző nem csupán bemutatja ezen elméleteket, és felsorolja a funkcionizmus jellemzőit, hanem – hat különböző magyar nyelvű bibliafordításból vett –példákon szemlélteti, milyen megoldások születtek egy-egy kérdéses kifejezés fordítása kapcsán. (A funkcionista megoldásokat minden esetben félkövér betűkkel emeli ki.)

M. Pintér számos példája közül e recenzióban – terjedelmi okokból – csak egyet mutatok be. Az 1. példában a Jób könyvének 19. fejezetéből idézett 26. vers (Jób 19, 26) különböző fordításai rámutatnak az értelmezésbeli különbségekre.

1. példa

Jób 19,26

NKJ	And though after <i>my skin worms destroy</i> this body, yet <i>in my flesh</i> shall I see God:
RKG	És miután ezt a <i>bőrömet megrágnák, testem nélkül</i> látom meg az Istent.
KNV	és ismét <i>körülvesz a bőröm, és saját testemben</i> látom meg Istenemet;
SZIT	Hogyha fölébredek, maga mellé állít, és meglátom még <i>testemből</i> az Istent.
ÚF	s ha ez a <i>bőröm lefoszlik</i> is, <i>testemben</i> látom meg az Istent.
RÚF	és ha ez a <i>bőröm szertefoszlik</i> is, <i>testem nélkül</i> is meglátom az Istent.
EFO	Miután <i>bőröm és testem elpusztul</i> , meg fogom látni Istent!

A szerző kiemeli, hogy a példában bemutatott értelmezésbeli különbségek még úgy is jól láthatóak a különböző magyar nyelvű bibliafordításokban, ha a hermeneutikai-exegetikai értekezéseket nem vesszük figyelembe. Az 1. példában a KNV szövegében olvasható „körülvesz a bőröm” kifejezés az első tagmondatban látszólag ellentétben áll (a szerző ezt antonim fordításnak nevezi) a többi fordításban szereplő „bőrömet megrágnák”, „bőröm lefoszlik”, stb. kifejezésekkel. A második tagmondatban pedig szintén a KNV fordításban és még az ÚF szövegében is a „testemben” kifejezés szerepel, míg az RKG és a RÚF a „testem nélkül” kifejezést használja.

A tanulmányban bemutatott további példák azt is igazolják, hogy „a modern fordítások nyelve közelebb áll a szekuláris nyelvhasználathoz [...], minek következtében a szakrális nyelv és a köznyelv, illetve a standard nyelvváltozat közti különbség folyamatosan növekszik” (110). A szakrális nyelvről már szó esett a korábbi tanulmányokban is (például Hanula Gergely alapján), itt azzal egészül ki a kutatás, hogy a bibliafordítások szakszövegjellegének bizonyítékait is felsorolja a szerző: szóhasználat, stílus, tematikus-kultu-

rális kötöttség, és a szövegek létrehozásával kapcsolatos elméleti kérdések, problémák.

Ezek után a szerző a legitim fordítások kérdéskörét is tárgyalja (Pecsuk, 2019 és Lanstyák, 2020) alapján, majd értekezik az egyenértékűség kérdéséről is. A tanulmány végéhez közeledve a funkcionális szemlélet kritikáját is megismerhetjük Nord (2018) alapján. Miután a szerző felsorolja a fordításokat dichotomikus rendszerekben vizsgáló kutatókat, a tanulmány utolsó részében egy tágabb értelmezési kerettel is megismerkedhetünk. Floor (2007) nyolc kritérium alapján tágítja a nidai elemzési keretet, és ezek mentén négy különböző típusba sorolja a bibliafordításokat: szorosan hasonló (*close resemblance*), szabadon hasonló (*open resemblance*), szorosan interpretatív (*close interpretative*) és szabadon interpretatív (*open interpretative*).

Végül egy kérdéssel zárul a tanulmány: „van-e értelme az egyes fordításokat a fordítástudomány egyes elméleteiről elnevezett címkékkel illetni, ha hosszabb [...] szövegegről van szó”(131)? A szerző válasza kettős: egyrészt igen, mert így a fordítástudomány és a hermeneutika is rá tud mutatni, milyen mélységben változik a célnyelvi szöveg a forrásnyelvihez képest, másrészt azonban nincs, mivel a fordítások megítélése változhat is.

A következő írás a szerző tollából származó rendhagyó recenzió Lanstyák István *Az Istennek könyve közönséges nyelven* című tanulmánykötetéről (2021). M. Pintér Tibor kérdések köré építve mutatja be Lanstyák művét. Azért tartja különösen fontosnak a kötet ismertetését, mivel a bibliafordításról – szorosabban vett nyelvészeti megközelítésében – magyar nyelven nagyon kevés monográfia született, valójában ez a tanulmánykötet még csak a második ilyen publikáció.

M. Pintér kiemeli, Lanstyák tanulmányai abban nyújtanak újat, hogy szerzőjük a magyar bibliafordításokkal kapcsolatban felmerülő fordítástudományi kérdéseket „a kon-

taktológia, a kétnyelvűség, valamint a nyelvi menedzselés kapcsán értelmezi, elemzi” (138), míg a korábbi, bibliafordítással foglalkozó tanulmányok szerzői inkább nyelvtörténeti és hermeneutikai megközelítésből írták le a fordítások sajátosságait. A kötetrel kapcsolatban a recenzens fontosnak látja megemlíteni, hogy az tükrözi szerzője deskriptív szemléletét, valamint széleslátókörűségét, olvasottságát, melyet többek között a szlovák és cseh nyelvű szakirodalom feldolgozása is mutat. A könyv négy nagy téma köré csoportosítja a hét tanulmányt, az első két alfejezet a bibliafordítás általános kérdéseit bemutató tanulmányokat, a második két alfejezet pedig a Károli-családba tartozó magyar bibliafordítások és fordításváltozatok sajátosságait mutatja be, valamint a magyar bibliafordítások jövőjével foglalkozik.

Ezután M. Pintér ismerteti az egyes fejezetek tartalmát, melyek részletes bemutatásától jelen recenzióban eltekintünk. Végül pedig ajánlást fogalmaz meg: mindazoknak ajánlja Lanstyák művét, „akik a bibliafordítást újszerű, a szerzőre jellemző sokoldalú megközelítésben szeretnék látni” (144).

M. Pintér Tibor könyvében *A nyelvetchnológia lehetőségei néhány magyar nyelvű bibliafordítások lexikális elemzésében. Fókuszban a SketchEngine*. (sic!) címet viseli a soron következő, nyolcadik tanulmány. Ahogyan arra a bevezetésben maga a szerző is utal, ebben az írásában „némileg untortodox” (145) elemzésre vállalkozik, mivel egy nagy múltú nyelvi elemző, a *SketchEngine* segítségével hat olyan magyar nyelvű bibliafordítás szövegeit veti össze, melyek ma is használatban vannak. A szerző a szoftver által biztosított kereteken túlmenve, saját maga által készített szövegfeldolgozó algoritmusokat is használt, például a névváltozatok elemzésénél.

A hat bibliafordítás (*Magyar Bibliatársulat fordításának 1. revíziója* – ÚF (1990), *Revideált Új Fordítás* – RUF (2014), *Újonnan Revideált Károli-fordítás* ÚRK (2011), *Kecskeméthy István fordítása* KIF (2002),

Biblia – Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás – SZIT (1973), *Ó- és Újszövetségi Szentírás a Neovulgáta alapján* – KNV (1997)) adataiból összeállított statisztikák alapján a szövegeknek olyan tulajdonságaira mutat rá ez a tanulmány, melyek felett olvasás közben, emberi szemmel nagy valószínűséggel mindenki átsiklik.

A 2004-ben elindított szoftver bemutatása után a szerző felsorolja, mely eszközök és tevékenységek érhetők el a *SketchEngine* programban: 1. konkordancia; 2. szógyakoriság; 3. kulcsszavak/terminusok; 4. kollokációk és kombinációk; 5. kollokációs különbségek; 6. szinonimák és hasonló szavak; 7. többszavas kifejezések; 8. statisztika a szövegekről. Az elemzésbe bevont magyar nyelvű bibliafordítások kiválasztásánál két fő szempont volt meghatározó: a bibliafordítások egyrészt legyenek olyanok, melyek ma is használatosak, másrészt a nyelvzetük a mai nyelvhasználatot tükrözze, hiszen így válnak összehasonlíthatóvá. Az elemzett bibliafordítások, valamint azok nyelvhasználatának bemutatása után a számszerű adatok ismertetése következik. Elsőként a szószámokat veti össze a szerző, és a kapott adatokból arra a következtetésre jut, hogy a két katolikus fordítás szószáma azért magasabb jelentősen a protestáns fordítások szószáma-inál, mivel a katolikus kánon tartalmazza az ún. deuterokanonikus könyveket is, melyek a protestáns fordításokban nem szerepelnek. A hibák számának elemzése után, melyek csupán elenyésző mennyiségben fordulnak elő, a 2-gramok (vagy bigramok), azaz a szövegek egymás mellett álló szavai sorozatának, majd a terminusoknak a vizsgálata következik. Mindkét adatsorból kimutatható például az, hogy mely fordítások állnak egymáshoz közelebb. Végül szó esik a bibliai nevek írásának problematikájáról is, mely egyáltalán nem újkeletű, hiszen már a *Septuagintában* és a *Vulgátában* is megjelent.

A tanulmány konklúziója, hogy a *SketchEngine* elemző szoftver jól használható a

bibliafordítások tanulmányozásához, elemzéséhez, jelentős mértékben felgyorsul, és pontosabbá válik általa a karakteralapú elemzés, így „a szövegek új rétegei, összefüggései tárulnak, tárulhatnak fel a kutató vagy az olvasó előtt” (173).

A kötet utolsó két tanulmánya, a *Modern fordításelméletek lehetőségei a bibliafordításban* és a *Néhány gondolat a bibliafordítás kétpólusúságáról* című tanulmányok nem mutatnak be új eredményeket, inkább összegzései a korábbi tanulmányokban már megismert elméleti háttérnek és gyakorlati elemzéseknek. Előbbi rövid áttekintést ad a magyar nyelvű bibliafordításokról, majd rátér a funkcionalista elméletek bemutatására példákon keresztül. Kiemelném e tanulmányból az újrafordítás és revideálás kérdéskörét, mely a bibliafordításoknál döntő jelentőségű. Bár a végeredmény szempontjából nem feltétlenül vehető észre különbség egy újrafordított és egy revideált szövegváltozat között, a fordítók másként közelítik meg a szöveget és a feladatot: újrafordításkor egy már célnyelven létező szöveget a forrásnyelvi szövegváltozathoz kiindulva újonnan lefordítanak, miközben általában támaszkodnak a már létező célnyelvi szövegváltozat(ok)ra is. A revideálás során keletkező új szöveget azonban elsősorban egy már létező célnyelvi szöveghez viszonyítva alkotják meg. A revideálandó fordítás szövegét folyamatosan figyelik, olvassák, és az adott kor nyelvéhez, nyelvhasználatához, grammatikai és stilisztikai normáihoz igazítják azt.

Az utolsó tanulmányban a szerző újra hangsúlyozza, hogy a nemzetközi bibliafordítási hagyományokhoz igazodva mind a katolikus, mind a protestáns (és a neoprotestáns) egyházak bibliafordításait a formális-dinamikus vagy formahű-értelmező fordítások mentén szakas csoportosítani. Újra bemutatja a nidi dinamikussá és funkcionális ekvivalenciával és a reissi funkcionalista megközelítéssel szemben megfogalmazott kritikát is. Érdemes kiemelni Ryken kritiká-

jából azt, hogy a bibliai szöveg „destabilizálásról” beszél azokban a fordításokban, ahol a dinamikus ekvivalencia követői túlzott mértékben adtak maguknak szabad kezét a forrásnyelvi szöveg értelmezése és ekvivalenssé alakítása során. E tanulmány a már korábban megismert, a kétpólusúságot kitágító elemzési keret bemutatásával zárul, mely Sebastian Floor (2007) munkásságának köszönhető.

M. Pintér Tibor tanulmánykötete jelentős hozzájárulás mind a fordítástudomány, mind a bibliafordítás-kutatás és a digitális bölcsészet területéhez, ez az interdiszciplináris megközelítés színesíti és gazdagítja a mai magyar szakirodalmat. Nyelvész szemmel ír a bibliafordításról, ami még jelentősebbé teszi e munkát, hiszen ilyen megközelítésből mindeközéig kevés írás született magyar nyelven. A könyv hasznos és érdekes olvasmány mindazok számára, akik a bibliafordítás iránt érdeklődnek, és azt a szerzőre jellemző sokrétű megközelítésből szeretnék tanulmányozni.

IRODALOM

- de Waard, J., & Nida E. A. (2002). *Egyik nyelvről a másikra. Funkcionális ekvivalencia a bibliafordításban*. Magyar Bibliatársulat – Kálvin Kiadó
- Fabiny, T. & Pecsuk, O. & Zsengellér, J. (2014). *Felebarát vagy embertárs. Bibliafordítások és használatuk a mai Magyarországon*. Luther Kiadó – Kálvin Kiadó – Hermeneutikai Kutatóközpont
- Floor, S. (2007). Four Bible Translation Types and Some Criteria to Distinguish Them. *Journal of Translation*, 3(2), 1-22. <https://doi.org/10.54395/jot-pfw5h>
- Gutt, E. A. (1989). *Translation and Relevance*. Thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy of the University of London. University College London
- Hanula, G. (2016). *Anyaszentnyelvünk. A „szent nyelvek” és a fordítás*. Argumentum – ELTE BTK Vallástudományi Központ Liturgiátörté-

- neti Kutatócsoport – Pápai Református Teológiai Akadémia
- Lanstyák, I. (2021). „Az Istennek könyve közönséges nyelven”. *Tanulmányok a bibliafordításról*. Fórum Kisebbségkutató Intézet
- Nida, E. A. (1994). The Sociolinguistics of Translating Canonical Religious Texts. *TTR*, 7(1), 191-217. <https://doi.org/10.7202/037173ar>
- Nord, Ch. (2018). *Translating as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained*. Routledge
- Pecsuk, O. (2020). Pontos. Természetes. Érthető. A bibliafordítás elmélete, gyakorlata és távlatai. Magyar Bibliatársulat – Kálvin Kiadó
- Reiss, K., & Vermeer, H. J. (2014). *Towards a General Theory of Translational Action. Skopos Theory Explained*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315759715>
- Ryken, L. (2004). *Bible Translation Differences*. Crossway Books
- Szalai, A. (2019). *Bibliafordítás és bibliafordítások*. <http://www.apologia.hu/keresztenyseg/biblia-1/bibliaforditas-es-a-bibliaforditasok/>

Macsári Istvánné Szegedi Eszter

Sermann Eszter **Terminológiai szabványosítás és nyelvi közvetítés**

Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. Szeged. 2021.
ISBN: 978-615-5946-57-8

Sermann Eszter monográfiája a terminológiai szabványosítás, a terminológiai harmonizáció elméleti és gyakorlati aspektusai és a nyelvi szolgáltatás kapcsolódási pontjaira fókuszál. A könyv az e téren megszerzett tapasztalatainak összegzése. A szerző több mint másfél évtizede a területek kutatója, a KRE Terminológiai és Kommunikációs Kutatócsoport (TERMIK) tagja, a Szegedi Tudományegyetem oktatója és kutatója (Olasz Nyelvi és Irodalmi Tanszék, Fordító és Tol-